

**ПРИНЦИПҲО ВА
ШАРТҲОИ ТАШАККУЛЁБИИ
КЛАСТЕРҲОИ САӢЁӢӢ**

Мухсинова Парвина Абдулқосимовна, н.и.и, дотсенти кафедраи иқтисодиёти ҷаҳонӣ; Ишанова Сайёра Султоновна, н.и.и, дотсенти кафедраи иқтисодиёти ҷаҳонӣ; Хайдарова Мавзунаҷон Тӯйчибаевна, магистранти кафедраи иқтисодиёти ҷаҳонии МДТ “ДДХ ба номи акад. Б.Гафуров (Тоҷикистон, Хучанд)

**ПРИНЦИПЫ И
ФОРМЫ ФОРМИРОВАНИЯ
ТУРИСТИЧЕСКИХ КЛАСТЕРОВ**

Мухсинова Парвина Абдулқосимовна, к.э.н., доцент кафедры мировой экономики; Ишанова Сайёра Султоновна к.э.н., доцент кафедры мировой экономики; Хайдарова Мавзунаҷон Тӯйчибаевна, магистрант кафедры мировой экономики ГОУ “ХГУ имени акад.Б.Гафурова” (Таджикистан, Худжанд)

**PRINCIPLES AND
FORMS OF FORMING TOURISM
CLASTERS**

Mukhsinova Parvina Abdulkosimovna, Ph.D., Associate Professor of the Department of World Economics; Ishanova Sayyora Sultonovna, Candidate of Economics, Associate Professor of the Department of World Economics; Khaidarova Mavzunajon Tuychibaevna, master's student of the Department of World Economy SEI “KhSU named after acad. Gafurov” (Tajikistan, Khujand)

Вожаҳои калидӣ: сайёҳӣ, кластер, рушди иқтисодӣ, минтақа, иқтисод

Дар мақолаи мазкур муаллифон кӯшиши ба харҷ додаанд, ки таҳлили назариявии таърифи истилоҳи “кластер”-ро пешниҳод кунанд, аз ҷумла ақидаҳои олимони рус В.И. Кружалин, А.И. Тарасенок, И.А. Суловаро оид ба ин мафҳум барраси карда, ба чунин хулоса омадаанд, ки кластери сайёҳӣ субъекти мустақили хоҷагидорӣ байнисоҳавӣ буда, як қатор корхонаю ташиқлотҳои соҳаҳои гуногунро дар бар мегирад. Вазифаи асосии ҳамаи ин корхонаҳо қонеъ гардонидани тамоми маҷмааи талаботи сайёҳӣ мебошад. Мақсади ташаккули кластери сайёҳӣ оптимизатсияи чунин падида, ба монанди устувори иқтисодии минтақа мебошад. Таъсири синергетикӣ, ки тавассути кластер ба вуҷуд омадааст, имкон медиҳад, ки инфрасохтор бомуваффақият рушд карда, самаранокӣ фаъолияти субъектҳои ба кластер дохилишуда зиёд карда шавад. Кластери инноватсияро ҳавасманд мекунад, имкон медиҳад, ки соҳаҳои нав дар тиҷорати сайёҳӣ инкишоф дода шавад. Аз ҷумла муаллифон қайд кардаанд, ки ташкили кластерӣ метавонад ба ҳалли як қатор мушкилоту вазифаҳо, аз қабili истифодаи оқилонаи иқтисодии табиӣ минтақа, рушди сайёҳии дохилӣ, ташкили маҷмааи сайёҳии минтақавӣ ва рақобатпазир, намоиши мероси таърихӣ фарҳангӣ мусоидат намояд, ки минтақа, ташкили низомии танзими давлатии сайёҳӣ, дастгирии соҳибкорӣ миёна ва хурд, ки дар соҳаи сайёҳӣ амал мекунанд. Инчунин нақши кластерҳо ҳамчун омилҳои муҳими рақобатпазирӣ ва шартҳои риояшавандае, ки барои қобили ҳаёт будани кластер таъсир мерасонанд баррасӣ шудаанд.

Ключевые слова: туризм, кластер, экономическое развитие, регион, экономика, учёный, состояние, условия, принцип, формирование

В данной статье авторы попытались дать теоретический анализ определения термина «кластер», в том числе взгляды российских ученых, таких как В.И. Кружалин, А.И. Тарасенок, И.А. Сулова, которые, рассмотрев это понятие, пришли к выводу, что туристический кластер является самостоятельным субъектом межотраслевой экономики и включает в себя ряд предприятий и организаций различных сфер. Основная задача всех этих предприятий – удовлетворение всего комплекса туристических потребностей. Целью формирования туристического кластера является оптимизация такого явления, как экономическая стабильность региона. Синергетический эффект, создаваемый кластером, позволяет успешно развивать инфраструктуру и повышать эффективность предприятий, входящих в кластер. Кластеризация стимулирует инновации, позволяет развивать новые направления в туристическом бизнесе. В частности, авторы отметили, что организация кластера может способствовать

решению ряда проблем и задач, в том числе рациональному использованию природного потенциала региона, развитию внутреннего туризма, созданию регионального и конкурентоспособного региона: туристический комплекс, презентация историко-культурного наследия региона, организация системы государственного регулирования туризма, поддержка среднего и малого бизнеса, осуществляющего деятельность в сфере туризма. Также рассмотрена роль кластеров как важного фактора конкурентоспособности и условия, влияющие на жизнеспособность кластера, которые необходимо соблюдать.

Key words: *Tourism, cluster, economic development, region, economy, scientist, state, conditions, principle, formation*

In this article, the authors tried to give a theoretical analysis of the definition of the term “cluster”, including the views of Russian scientists V.I. Kruzhalin, A.I. Tarasenk, I.A. Suslova examined this concept and came to the conclusion that the tourism cluster is an independent subject of an intersectoral economy and includes a number of enterprises and organizations in various fields. The main task of all these enterprises is to satisfy the entire range of tourism needs. The purpose of forming a tourism cluster is to optimize such a phenomenon as the economic stability of the region. The synergistic effect created by the cluster makes it possible to successfully develop infrastructure and increase the efficiency of enterprises included in the cluster. Clustering stimulates innovation and allows the development of new directions in the tourism business. In particular, the authors noted that organizing a cluster can help solve a number of problems and tasks, including the rational use of the region’s natural potential, the development of domestic tourism and inclusiveness, and the creation of a regional and competitive region. tourist complex, presentation of the historical and cultural heritage of the region, organization of a system of state regulation of tourism, support for medium and small businesses operating in the field of tourism. The role of clusters as an important factor of competitiveness and the conditions that must be met that affect the viability of the cluster are also considered.

Дар айни замон таъсисёбии кластерҳо яке аз принципҳои асосии ташкили истеҳсолот дар миқёси минтақавӣ мебошад[5]. Ин равиш на танҳо барои баланд бардоштани рақобатпазирии ташкилотҳои сайёҳии маҳаллӣ имкониятҳои назаррас фароҳам меорад, балки ба сиёсати иқтисодии мақомоти минтақавӣ дар маҷмӯъ таъсири мусбат мерасонад.

Ташкилоти кластерӣ ангезаи муҳим барои рушди иқтисодии минтақа буда, ба ҳамбастагии байниминтақавӣ мусоидат мекунад. Бо назардошти хусусияти ҳамгироии ташкилоти кластерӣ метавон қайд кард, ки он имкон медиҳад, ки равандҳои иқтисодии минтақа ба равандҳои бузурги дорой хусусияти миллий ва глобалӣ дохил карда шаванд. Ҳамзамон ташкили кластерҳо инкишофи истеҳсолотро таъмин менамояд. Ин таъсир тавассути давраҳои пушидаи технологӣ, ки дар доираи кластерҳо амал мекунад, ба даст оварда мешавад. Ба шарте, ки кластер дар асоси соҳаҳои барои минтақа аъъанавӣ таъсис дода шавад, имкон дорад самараи истифодаи пурраи иқтисодии минтақаро ба даст оварад. Ҳама гуфтаҳои боло ба мо имкон медиҳанд, ба чунин ҳулоса оем, ки дар минтақаҳои кластерҳои сайёҳӣ таъсис дода, онҳоро аз ҷиҳати назариявӣ асоснок намуда, ташаккули онҳо аз ҷониби мақомоти маҳаллӣ ва минтақавӣ мусоидат намояд.

Дар бораи таърифи истилоҳи “кластер” сухан ронда, ибораи В.И. Кружалин, ки ин истилохро ҳамчун “ширкатҳо, ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва мақомоти дахлдори давлатӣ, ки аз ҷиҳати ҷуғрофӣ ба ҳам алоқаманданд, ки ҷараёни сайёҳиро ташкил ва хидмат мерасонанд, ки аз имконоти рекреатсионӣ истифода мебаранд” муайян кардааст. Дар баробари ин, иштирок дар раванди ташкили кластерҳои чунин субъектҳо, ба мисли мақомоти давлатӣ ва созмонҳои ҷамъиятиро таъкид мекунад.

А.И. Тарасенок мафҳуми “кластери сайёҳӣ”-ро маҷмӯаи корхонаҳои сайёҳӣ мефаҳмад, ки бо раванди умумӣ барои хидматрасонӣ ба аудиторӣяи мақсаднок (меҳмонони макони таъинот) муттаҳид шудаанд ё яқоя дар раванди ташаккули маҳсулоти сайёҳӣ иштирок мекунад[7,с.151].

И.А. Сулова ба истилоҳе, ки мо дар назар дорем, иловаи зеринро пешниҳод мекунад. Муаллиф дар доираи кластери сайёҳӣ тамаркузи як қатор ташкилотҳои ба ҳам алоқамандро дар ҳудуди мушаххаси нисбатан паймоне мефаҳмад, ки маҳсулоти сайёҳиро таҳия, истеҳсол ва тарғиб мекунанду мефурӯшанд. Илова бар ин, онҳо фаъолиятҳои марбут ба хидматрасонии сайёҳӣ ва фароғатиро анҷом медиҳанд.

Принципҳои ташкили кластер айни замон дар раванди таҷдиди сайёҳӣ нақши калидӣ доранд. Кластерҳо дар раванди ҷалби сайёҳон таъсири назаррас эҷод мекунанд, ба баланд шудани дараҷаи рақобатпазирии сайёҳӣ мусоидат менамоянд.

Кластери сайёҳӣ субъекти мустақили хоҷагидорӣ байнисоҳавӣ буда, як қатор корхонаҳои ташкилотҳои соҳаҳои гуногунро дар бар мегирад. Вазифаи асосии ҳамаи ин корхонаҳо қонё

гардонидани тамоми маҷмааи талаботи сайёҳӣ мебошад. Яке аз шартҳои асосии фаъолияти оптималии кластери сайёҳӣ ин истифодаи оқилонаи захираҳои мавҷудаи минтақа мебошад.

Мақсади ташаккули кластери сайёҳӣ оптимизатсияи ҷунин падида, ба монанди устувории иқтисодии минтақа мебошад. Таъсири синергетикие, ки тавассути кластер ба вучуд омадааст, имкон медиҳад, ки инфрасохтор бомуваффақият рушд карда, самаранокии фаъолияти субъектҳои ба кластер дохилшуда зиёд карда шавад. Кластери инноватсияро ҳавасманд мекунад, имкон медиҳад, ки соҳаҳои навро дар тичорати сайёҳӣ инкишоф диҳед.

Илова бар ин, таъсиси кластери сайёҳӣ имкон медиҳад, ки стратегияи ягонаи маркетинги пешбурди маҳсулоти сайёҳӣ таҳия карда шавад, имичи сайёҳии минтақа ба вучуд ояд, ҷалби манбаъҳои ғайрибучетӣ барои бунёди иншооти нави сайёҳӣ ва азнавсозии иншооти кӯҳна равона карда шавад. Аз ҷумла, низоми тайёр кардан ва бозомӯзии кадрҳои зарурӣ дар минтақаи сайёҳии пешрафта таъмин гардида, минтақаҳои сармоягузори ташкил карда мешаванд, ки фаъолияти онҳо ба татбиқи механизмҳои рушди соҳибкории хурду миёна ва шарикӣ хусусӣ ва давлат нигаронида шудааст.

Мо метавонем принципҳои зеринро барои фаъолияти кластери сайёҳӣ таҳия кунем:

- барои ҳамаи ҷонибҳои манфиатдор сатҳи зарурии ҳамдигарфаҳмӣ ва омодагӣ ба ҳамкорӣ таъмин карда шавад;
- принципҳои баробарӣ ва паритети байни ҳамаи иштирокдорони раванд;
- муколамаи созандае, ки барои ба даст овардани натиҷаҳои мушаххас нигаронида шудааст;
- принципҳои ихтиёрӣ дар робита ба интиҳоби сатҳҳо ва шаклҳои кори муштарак;
- субъектҳои кластер дар ҷараёни фаъолияти муштарак ҳамдигарро то ҳадди имкон пурра огоҳ созанд;
- ҳар як иштирокдори раванд ҳамаи ӯҳдадорихои дар шартномаи басташуда ба зимма гирифтаашро иҷро намояд.

Ошкор кардани функсияҳои кластери сайёҳӣ ба мо имкон медиҳад, ки моҳияти онро ошкор кунем. Г.И. Старокожева ва Е. Полянских се функсияи асосии ин ташкиларо ҷудо мекунад [7, с. 110].

1. Функсияҳои иқтисодӣ. Кластери сайёҳӣ имкон медиҳад, ки асъори хоричӣ ба бучети минтақа ворид карда шавад ва даромади андоз зиёд шавад. Кластер барои баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат ва ҷорӣ намудани инноватсия, рушди инфрасохтори маҳаллӣ ва афзоиши ҷойҳои корӣ имкон медиҳад. Фаъолияти кластери сайёҳӣ барои афзоиши миқёси фаъолияти корхонаҳои вобаста ба истеҳсоли навҳои гуногуни маҳсулот, аз ҷумла, армуғонҳо ангега фароҳам меорад. Кластери сайёҳӣ фаъолияти ҳифзи муҳити зистро ҳавасманд намуда, инчунин ба ҳифзи мероси таърихӣ фарҳангӣ мусоидат мекунад.

2. Функсияҳои иҷтимоӣ. Рушди кластери сайёҳӣ ба рушди иқтисодии рекреатсионӣ дар минтақа мусоидат намуда, дар навбати худ ба ҳифзи нерӯи инсонӣ ва захираҳои меҳнатӣ мусоидат мекунад. Фаъолияти кластери сайёҳиро метавон аз ҷиҳати экологӣ бехатар номид, он ба истифодаи оқилонаи вақтҳои фароғатии одамон мусоидат намуда, ба ҳамкорихои байниминтақавӣ мусоидат мекунад.

3. Функсияҳои башардӯстона. Фаъолияти кластери сайёҳӣ имкон медиҳад, ки фароғатро бо гирифтани иттилооти нав, ки ғояҳои ҳаётии онҳоро ғани мегардонад ва қобилиятҳои зехниро инкишоф медиҳад, муттаҳид созад. Ин маълумот дар бораи таърихи фарҳанг, анъанаҳо, зиндагии халқҳои дигар аст. Сайёҳӣ то андозае имкон медиҳад, ки насли наврасро тарбия намуда, арзишҳои анъанавиро ба намояндагони худ интиқол диҳад.

Умуман, ҳамаи ин функсияҳои хеле муҳимми дорои хусусияти иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва башардӯстона дар якҷоягӣ як далели ҷиддӣ ба манфиати ташкилаи кластери сайёҳӣ ба назар мерасанд.

Падидаи муҳимме, ки дар ҷараёни ташкилаи кластери сайёҳӣ бояд ба он тавачҷӯҳ кард, меҳвари (ядро) бизнеси сайёҳӣ мебошад, ки дар атрофи он худ кластер ташаккул меёбад. Асоси тичорати сайёҳӣ маҷмӯи корхонаҳое мебошад, ки ба истеҳсолот машғуланд ва дар ташкили саёҳату сайёҳӣ ҳиссаи баландтарин доранд. Ин корхонаҳо самараи баланди иқтисодӣ медиҳанд. Нақши асосии кластерро агентии сайёҳӣ ё маҷмуи корхонаҳое, ки ба тичорати сайёҳӣ машғуланд, иҷро карда метавонанд. Ин корхонаҳо бо дигар корхонаҳое, ки дар қорӣ кластери сайёҳӣ иштирок мекунанд, ҳамкорӣ мекунанд.

Асоси кластери сайёҳӣ равандҳо ва навоариҳои заруриро оғоз мекунад, аз таҳияи стандартҳои хидматрасонии муштарикӣ ва эҷоди бренди минтақавӣ то сохтори бахши

хидматрасонӣ ба мизочон. Намояндагони ядро стратегияи кори муштаракро бо субъектҳои дигари раванд, аз қабилӣ ҳадамоти давлатӣ, шарикон, рақибон, муштарӣён ташкил медиҳанд.

Дар байни субъектҳои муҳими кластери сайёҳӣ метавон провайдерҳои хидматрасонии сайёҳиро номбар кард. Бо назардошти он, ки сайёҳӣ ҳамчун соҳаи фаъолият хусусияти байнисоҳавӣ дорад, интизор меравад, ки дар равандҳои истеҳсолии он намояндагони чунин таъминкунандагон аз қабилӣ муассисаҳои ҷойгиркунӣ, марказҳои фароғат, фурушгоҳҳои хӯрокворӣ, муассисаҳои табобатӣ ва фароғатӣ иштирок кунанд. Дар атрофи меҳвар (ядро) канораҳо ташаккул меёбад, ки аз корхонаҳои миёна ва хурд иборат аст, ки таъминкунандагон мешаванд. Дар самти канораҳо корхонаҳои калонтар як қисми ваколатҳои худро медиҳанд. Маҳсулоти мобайнӣ, хизматрасониҳои марбута, ҳамаи инро метавон ба соҳаи истеҳсоли субъектҳои канораҳо кластери сайёҳӣ дохил кард. Бояд гуфт, ки ин раванд ба рушди соҳибкорӣ хурду миёна таъсири мусбат мерасонад.

Гуфтаҳои боло гувоҳӣ бар он медиҳанд, ки сатҳи рақобатпазирии кластерҳо аз хусусияти ҳамкорӣ дохиликластерӣ, аз кадом сатҳ будани қобилияти субъектҳо дар истифодаи самараноки захираҳои дохилӣ ва беруна вобастагӣ дорад.

Синфи дигари субъектҳои кластерӣ субъектҳои иловагӣ мебошанд. Ба онҳо ташкилотҳои дохил мешаванд, ки кластер бевосита аз фаъолиятҳои вобаста аст. Инҳо, масалан, ташкилотҳои ҷамъиятӣ, инчунин корхонаҳои мебошанд, ки дар соҳаи маълумоти касбӣ-техникӣ ва илм амал мекунанд. Бо ин ё он роҳ ба сайёҳон хизматҳои дахлдор мерасонанд. Онҳо метавонанд молиявӣ, тиббӣ, тичоратӣ, инфрасохтори муҳандисӣ, ҳадамоти амниятӣ бошанд. Сарфи назар аз он, ки аз рӯи вазифаи асосии худ фаъолиятҳои анҷом медиҳанд, ки бевосита ба сайёҳӣ алоқаманд нестанд ва ҳузури онҳо зарур нест, чалби онҳо ба рушди пурратари кластери сайёҳӣ мусоидат мекунанд.

Илова бар ин, ширкатҳои, ки дастгирии ҳуқуқӣ, аудит, дастгирии муҳосибӣ, машваратӣ, курсҳои тақмили ихтисос, ташкили семинарҳо ва тренингҳо, дастгирии равонӣ, суғурта, дастгириӣ дар соҳаи технологияҳои интернетӣ ва умуман таҷҳизоти электронӣ ва воситаҳои алоқаро таъмин мекунанд, аз ҷумлаи субъектҳои иловагӣ ба шумор мераванд. Ғайр аз ин, ин таблиғот, хизматҳои ҷопӣ, хизматҳои копирайтнинг мебошанд.

Сарфи назар аз он, ки ҳама корхонаҳо ба кластери ягонаи сайёҳӣ дохил мешаванд, онҳо шахсони ҳуқуқии мустақил буда, тамоми ҳуқуқ, ӯҳдадорӣ ва ҳавфҳои ба шахсони ҳуқуқӣ хосро нигоҳ медоранд. Тавре ки дар боло зикр гардид, иштирок дар кори кластер бояд ихтиёрӣ бошад, барои шарикон муфид бошад ва ҳатмӣ набояд бошад. Озодиҳо ва имкониятҳои иштирокдорони кори кластери сайёҳӣ маҳдуд карда намешавад, зеро ин метавонад ба инҳисор бозор оварда расонад ва рақобати солиро, ки барои рушди кластер ва баланд бардоштани сифати хизматрасонӣ зарур аст, нобуд созад.

Кластер барои ҳамроҳсозии кӯшишҳо ва захираҳои молиявӣ, эҷоди маҳсулот ва технологияҳои нав ва ворид шудан ба бозор бо ин маҳсулот ва технологияҳо иқтидори назаррас фароҳам меорад. Илова бар ин, кластеризатсия имкон медиҳад, ки эҷоди як давраи технологӣ аз ғояи маҳсулот, тавассути истеҳсоли он то истеъмолкунандаи ниҳой таъмин карда шавад.

Барои он ки кластер қобили ҳаёт бошад, шартҳои зерин бояд риоя шаванд:

1. Ташаббус. Шахсоне лозиманд, ки барои таъсиси кластер ташаббус нишон диҳанд. Бе чунин ашхос, тоҷирон, мансабдорони давлатӣ ва ҷомеа, ки метавонанд дигаронро муттаҳид созанд, зарурат ва муфид будани кластери сайёҳиро барои минтақа ва субъектҳои он нишон диҳанд, таъсиси он бесамар ва амалан ғайриимкон менамояд;

2. Инноватсионӣ. Рақобатпазирии кластери сайёҳӣ, аз ҷумла, тавассути истифодаи технологияҳои нав таъмин карда мешавад;

3. Иттилоот. Дар асри технологияҳои иттилоотӣ сиёсати мувофиқи иттилоотӣ шартӣ ҳатмии муваффақияти лоиҳа мебошад. Маълумот бояд дастрас ва қушода бошад, пояи маълумотҳои хуб сохтшуда ва саҳифаҳои интернетӣ имкон медиҳанд, ки бартари назаррас ба даст орам ва ба рақобатпазирӣ ноил шавем;

4. Ҳамгирӣ. Моҳияти мураккаби кластери сайёҳӣ сатҳи баланди ҳамгирӣ корхонаҳои соҳибкорӣ, мақомоти муниципалӣ, муассисаҳои илмӣ ва таълимиро дар назар дорад;

5. Шавқу ҳавас. Муваффақияти кластери сайёҳӣ бе сатҳи зарурии тавачҷуҳи иштирокдорони он ғайриимкон аст. Шавқу ҳавас бояд ба тавлиди даромади эҳтимолӣ ва муваффақияти иқтисодӣ асос ёбад.

Дар ташкили кластерҳои сайёҳӣ бояд намоёндагони соҳибкорӣ хурду миёна қувваи асосии ҳаракатдиҳанда, манбаи ташаббус бошанд. Бо вучуди ин, амалан ҳама субъектҳои раванд, аз иштирокдорони одӣ то дар мачмуъ, аз ташкил ва рушди кластер бартарихи муайян мегиранд. Аз ҷумла, таъсири мусбат ташкили кластерро метавон дар инҳо ифода кард:

- монеаҳои воридшавӣ ба бозор коҳиш меёбанд, ки бо муттаҳидсозии шартҳои дар заминаи кластер муайян карда мешавад;
- тадриси ташкили ҳайъати қормандон;
- ба туфайли низоми ягона самаранокии харид баланд мешавад;
- ташкили базаи ягонаи муштарӣ;
- аз ҳисоби тақсими функсияҳои иштирокдорони раванд, ки хидматҳои сайёҳӣ ва фароғатӣ пешкаш мекунанд, сатҳи рақобатпазирӣ боз ҳам тақвият меёбад;
- тавассути таъсиси бренд обрӯи мусбати кластер ба ҳамаи иштирокдорони қори он пешбинӣ карда мешавад;
- мутобиқ намудани барномаҳои таълимӣ дар минтақа ва ба ниёзҳои мушаххаси кластери сайёҳӣ равона кардани онҳо имконпазир мегардад;
- ҳангоми ташкили барномаҳои инноватсионӣ минтақавӣ ба инобат гирифтани манфиатҳои кластер имконпазир мегардад[3].

Шаҳси муҳим дар раванди ташаккули кластер ҳукумат мебошад. Илова ба дастгирии ширкатҳо ва самтҳои мушаххаси рушди соҳибкорӣ, вазифаи асосии давлат фароҳам овардани муҳити зарурии ҳуқуқӣ, шароите мебошад, ки кластер метавонад бидуни даҳлат рушд кунад.

Мақомоти минтақавӣ ба ташкили кластери сайёҳӣ аз ҳисоби афзоиши шумораи ҷойҳои қорӣ, афзоиши даромади андоз, сармоғузорӣ ва инноватсия манфиатдор мебошанд. Нақши охирин на танҳо аз ҳисоби афзоиши рақобат ва, аз ин рӯ фоида, балки инчунин аз он сабаб бузург аст, ки навоарӣ метавонад дар оянда сатҳи минтақавӣ иқтисодиро беҳтар гардонад. Барои фаъолияти муътадили кластери сайёҳӣ заминаи даҳлдори меъерӣ ва инфрасохтор зарур аст.

Сайёҳӣ муҳарриқи эътирофшудаи рушди иқтисодӣ мебошад, зеро он дорои нерӯи бузурги рушди минтақавӣ буда, метавонад барои қалби захираҳо ба минтақа воситаи муассир бошад.

Айни замон сайёҳӣ дар стратегияи рушди иҷтимоӣ иқтисодӣ, махсусан дар минтақаҳои қанубу шарқии Қумҳурии Тоҷикистон ҷойи намоёнро ишғол менамояд. Дар ин замина рушди сайёҳии рақобатпазир ва ташаккули стратегияи рушди он яке аз масъалаҳои асосии идоракунии минтақавӣ мебошад.

Рақобатпазирӣ соҳаи сайёҳӣ метавонад ҳамчун натиҷаи таъсири мутақобилаи омилҳои табиӣ ва антропогенӣ дар қолибияти самтҳои сайёҳӣ тавсиф карда шавад. Ин, пеш аз ҳама, бо қобилияти ширкатҳои сайёҳӣ барои қалби меҳмонони нав, таъсиси мол ва хидматҳои баландсифат муайян карда мешавад.

Равиши кластерӣ дар рушди сайёҳӣ ва таъмини рақобатпазирӣ минтақа умедбахштарин мебошад.

Назарияи кластерро бисёр муҳаққиқони номдор мавриди омӯзиш қарор дода, вобаста ба самти таҳқиқот мафҳуми кластерро бо тарзҳои гуногун маънидод кардаанд.

Аз ҷумла, М.Портер ҳамчун асосгузори эътирофшудаи равиши кластерӣ дар иқтисодиёт кластерро ҳамчун тамаркузи ҷуғрофии ширкатҳо ва қорхонаҳои ба ҳам алоқаманд, ки бо онҳо ҳамқорӣ мекунанд ва дар як минтақавӣ муайян қор мекунанд, муайян кардааст, ки бо фаъолияти умумӣ хос буда, ҳар якеро пурра мекунанд.

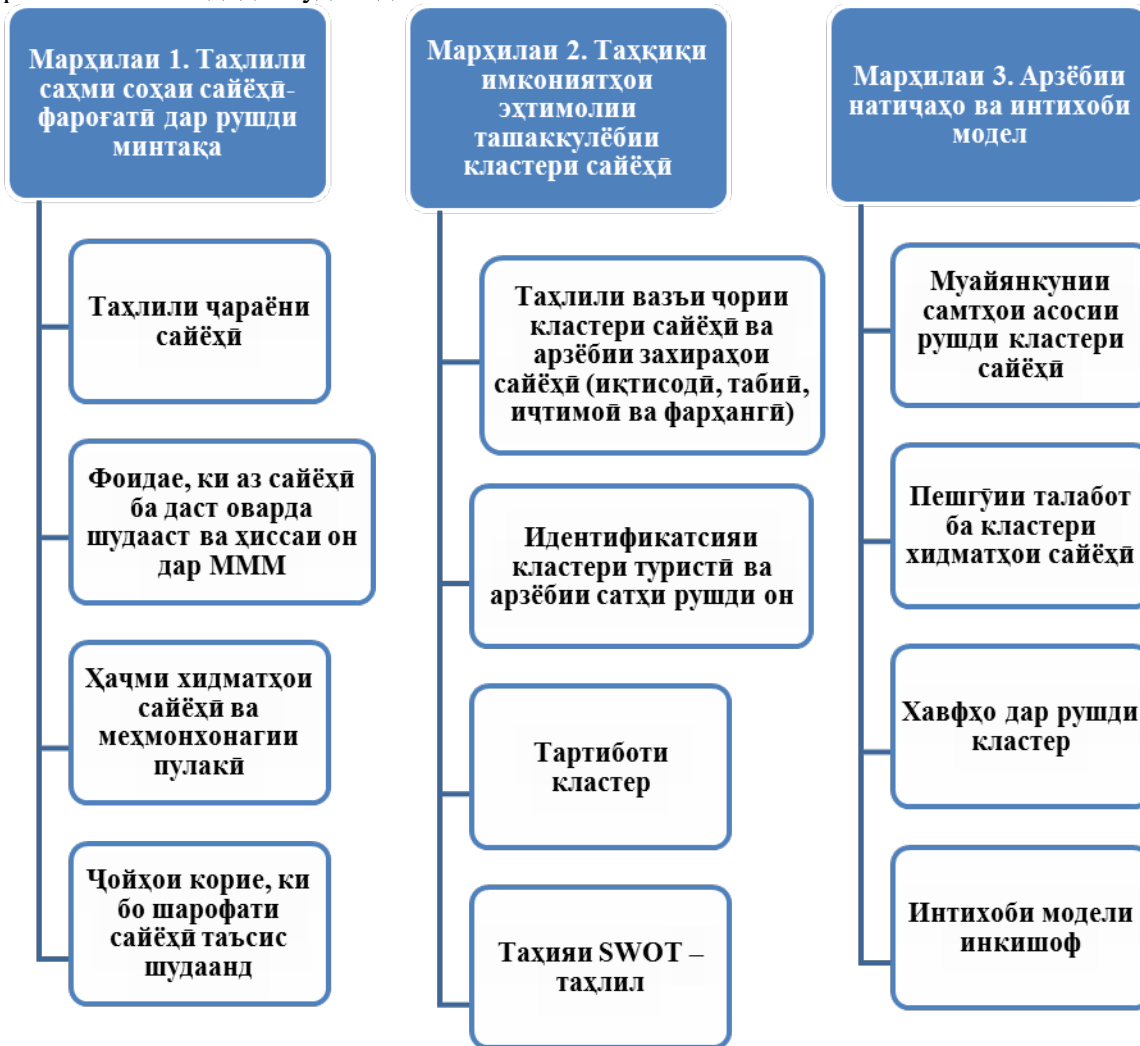
Кластерҳои сайёҳӣ ҳамчун объектҳои институтсионалии ба ҳам алоқаманд дар ҳудуди маҳдуде тавсиф карда мешаванд, ки фаъолиятҳои марбут ба пешниҳоди хизматрасонии сайёҳӣ ва рекреатсионӣ мебошанд.

Ба кластерҳои сайёҳӣ ва фароғатӣ туроператорҳо, меҳмонхонаҳо, ширкатҳои ҳавопаймой, роҳбаладҳои сайёҳӣ, тарабхонаҳо ва мағозаҳои тӯҳфаҳо, инчунин таъминкунандагон, мизочон, меҳнат, мақомоти давлатӣ, иттиҳодияҳои қасбӣ, муассисаҳои илмӣ ва таълимӣ доҳил мешаванд.

Фаъолияти иқтисодии бо он алоқаманд бо як қатор сабабҳо, аз ҷумла мавҷудияти захираҳои нодири табиӣ, наздиқӣ ба бозорҳо ва қам қардани хароҷоти транзаксия майл дорад.

Нақши кластерҳо ҳамчун омилҳои муҳими рақобатпазирӣ дар ташаккули баҳши сайёҳии минтақавӣ, инчунин масоили муҳталифи марбут ба ин қанбаҳо мавзуи таҳқиқоти гуногуни илмӣ мебошанд. Сарфи назар аз он, ки шакли кластери ташкили мачмааи сайёҳӣ ва фароғатӣ дар минтақа ақсар вақт стихиявӣ ва тасодуфӣ аст, дар ташаккули кластер, рушд ва фаъолияти минбаъдаи он сатҳи муайяни идорақунӣ мавҷуд аст. Вай ёрии методии онро талаб мекунанд. Бо

назардошти эътирофи нақши хеле густурдаи сайёҳӣ дар баланд бардоштани рақобатпазирии рушди минтақа, мушкилоти рушди стратегии сайёҳӣ ва кластерҳои фароғатӣ аҳаммияти хоса доранд. Зарурати омӯзиши кластерҳо ва низомҳои кластерӣ дар соҳаи сайёҳӣ ва маҷмааҳои фароғатӣ истифодаи усулҳои умумии илмӣ ва махсусро пешбинӣ мекунад. Усулҳои умумии илмӣ таҳлили диалектикӣ, абстрактӣ-мантикӣ, усули баррасии ҳамсолон, таҳлили динамикӣ ва муқоисавӣ, синтези қарорҳои идоракунӣ, муқоиса ва умумисозӣ, усулҳои таҳлили низомҳои иқтисодӣ мебошанд. Методикаи пешниҳодшудаи ташаккули модели кластери сайёҳию фароғатӣ дар заминаи минтақавӣ якҷанд марҳилаҳоро дар бар мегирад, ки ба таври схема дар расми 2 нишон дода шудаанд.

Расми 1. Методологияи ташаккули модели кластери сайёҳӣ-фароғатии минтақавӣ

Ҷи тавре ки аз расми пешниҳодшуда бармеояд, дар марҳилаи аввал саҳми сайёҳӣ ва саноати фароғатро дар рушди минтақа аз рӯи ҷаҳор меёр таҳлил кардан лозим аст: арзёбии чараёни сайёҳӣ бо мақсади сафар, ҳиссаи ғоида аз сайёҳӣ дар маҷмӯи маҳсулоти минтақавӣ (МММ), ҳаҷми хизматрасониҳои сайёҳӣ ва меҳмонхонаҳо, таъсиси ҷойҳои қорӣ дар баҳши сайёҳӣ.

Дар марҳилаи дувум имкониятҳои иқтисодии ташаккули кластери сайёҳӣ, аз ҷумла арзёбии иқтисодии иҷтимоӣ фарҳангӣ, табиӣ, экологӣ ва иқтисодии минтақа дар доираи таҳқиқот мавриди омӯзиш қарор дода мешавад.

Мавҷудияти муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ, театрҳо, музейҳо, муассисаҳои санаторию санитарӣ, меҳмонхонаҳо ва шаклҳои шабеҳи ҷойгиршавӣ, толорҳои конференсия ва марказҳои намоишӣ ва ғайра, дар ҳудуд шароити хоси иҷтимоӣ ва фарҳангии ташаккул ва рушди кластери сайёҳӣ ва фароғатӣ дар минтақа мебошад. Шароити табиӣ ташаккули ва рушди кластери сайёҳӣ ва фароғатӣ метавонад бо мавҷудияти боғҳои табиӣ, манзараҳои зебои кӯҳӣ, дараҳо ва водии зебо, дарёҳо ва кӯлҳо тавсиф карда шавад. Шароити иқтисодии ташаккули ва рушди ҷунин кластерро метавон бо ҷунин нишондиҳандаҳо ба монанди нақлиёт, инфрасохтор, вазъи истеҳсолот ва соҳибқорӣ тавсиф кард. Равиши кластерӣ ҳалли ҳамачониба, бо ҳам пайвастанӣ

мушкилот ва зиддиятҳои эҳтимолӣ дар баҳши сайёҳии минтақа пешбинӣ шудааст. Бо истифода аз равиши кластер, ба ҷои маҷмӯи корхонаҳои рақобаткунанда, роҳбарияти минтақа нақшаи ягонаро мегирад, ки дар он ҳамаи унсурҳо бо ҳам алоқаманданд ва дар доираи стратегияи манфиатҳои умумӣ амал мекунанд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Княгинин, В. Н. Промышленная политика России: кто оплатит издержки глобализации / В. Н. Княгинин, П. Г. Шедровицкий. – М.: Европа, 2005. – С. 16.
2. Дроздецкая, А.А. Формирование туристического кластера на приграничных территориях// Современные проблемы науки и образования (электронный научный журнал). – 2013. – № 2, [электронный ресурс]: <http://www.science-education.ru/ru/article/viewid=9132>
3. Княгинин, В. Н. Промышленная политика России: кто оплатит издержки глобализации / В. Н. Княгинин, П. Г. Шедровицкий. – М. : Европа, 2005. – С. 16.
4. Корчагина, Н. А. Особенности реализации кластерных инициатив в туризме/Н.А. Корчагина // Вестник Астраханского государственного технического университета. – 2010. – № 1. – С. 131–138.
5. Мухсинова, П.А. Развитие легкой промышленности региона на основе кластерного подхода (на материалах Согдийской области Республики Таджикистан)-Дисс.к.э.н.-2020.-Душанбе-25 с.
6. Недосвитый, Н. В. Формирование стратегического развития туристической отрасли в регионе на основе кластерного подхода : автореф.канд.экон.наук / Недосвитый Н. В. – Чебоксары, 2010. – 23 с
7. Старокожева, Г. И. Кластеризация как условие модернизации индустрии туризма в регионах РФ/Г.И. Старокожева, Е.А. Полянских// Вестник ВолГУ. Серия 3: Экономика. Экология 2013. №1. - С.109.
8. Тарасенок, А.И. Геоэкономика туризма: учеб. пособие/А.И. Тарасенок.– Минск: Новое знание : Инфра-М, 2011. – С. 151.

REFERENCES:

1. Knyagin V. N. Industrial policy of Russia: who will pay the costs of globalization / V. N. Knyagin, P. G. Shedrovitsky. M.: Europe, 2005. P. 16.
2. Drozdetskaya A.A. Formation of a tourism cluster in border areas. // Modern problems of science and education (electronic scientific journal). – 2013.–No.2, [electronic resource]: <http://www.science-education.ru/ru/article/viewid=9132>
3. Knyagin V. N. Industrial policy of Russia: who will pay the costs of globalization / V. N. Knyagin, P. G. Shedrovitsky.- M.: Europe, 2005.- P.16.
4. Korchagina, N. A. Features of the implementation of cluster initiatives in tourism // Bulletin of the Astrakhan State Technical University. 2010. No. 1.- P.131-138.
5. Mukhsinova P.A. Development of light industry in the region based on the cluster approach (based on materials from the Sughd region of the Republic of Tajikistan)-DissPh.D.-2020.-Dushanbe-25 p.
6. Nedosvity N.V. Formation of strategic development of the tourism industry in the region based on the cluster approach: abstract of Candidate of Economic Sciences / Nedosvity N.V. - Cheboksary, 2010. - 23 p.
7. Starokozheva G.I., Polyanskikh E.A. Clustering as a condition for modernizing the tourism industry in the regions of the Russian Federation // Bulletin of VolSU. Series 3: Economics. Ecology 2013.